

Internationalisering van hoger onderwijs: grote verschillen tussen opleidingen

Prof. dr. A. Pilot
(a.pilot@ivlos.uu.nl) is hoogleraar Didactiek van het curriculum (Interfacultair Instituut voor de Lerarenopleiding, Onderwijsontwikkeling en Studievoardigheid, IVLOS) en hoogleraar Chemiedidactiek (Faculteit Bètawetenschappen) aan de Universiteit Utrecht. Pilot is tevens voorzitter van de redactie van TvHO.

Toen het Tijdschrift voor Hoger Onderwijs 25 jaar geleden begon aan zijn illustere bestaan bestond internationalisering ook als thema voor docenten, studenten en bestuur. Maar in de afgelopen jaren is er veel veranderd doordat internationale communicatie over onderzoek en onderwijs veel gemakkelijker geworden is door verschuivingen in de internationale werkverdeling en doordat reizen veel eenvoudiger is geworden. In haar artikel beschrijft Van der Wende vier scenario's die zicht geven op mogelijke ontwikkelingen voor de komende jaren en trends die belangrijk zijn bij de interpretatie van de situatie en beleidsopties. Ik zal daar een aantal issues aan toevoegen en er commentaren bij plaatsen.

Opvallend is ten eerste de mate van *onzekerheid* over de verdere ontwikkelingen: niet alleen sterk verschillende scenario's, maar ook onzekerheid over de mate waarin trends de verdere ontwikkelingen zullen beïnvloeden, zullen afvlakken of nieuwe trends van belang zullen zijn. Het lijkt erop dat het thema 'internationalisering van hoger onderwijs' in een nieuw tijdperk is beland, waar de accenten minder uitgesproken zijn, terwijl tegelijk de ontwikkelingen van de afgelopen jaren doorgaan.

Daarbij is het ten tweede nuttig om in het perspectief ook de grote verschillen, de *differentiatie* tussen vakgebieden en opleidingen, zowel in hbo als wo, te betrekken in de beschouwingen. Sommige vakgebieden zijn bijna volledig internationaal van karakter geworden. In de natuurwetenschappen en techniek is internationalisering van het hoger onderwijs ver doorgevoerd. In de Chemie bijvoorbeeld wordt niet meer gepubliceerd in het Nederlands, is de oriëntatie in de masters en het onderzoek volledig internationaal, en is ook de arbeidsmarkt sterk internationaal georiënteerd. Maar in de Onderwijskunde, Pedagogiek en Lerarenopleidingen is het onderzoek in beperkte mate internationaal georiënteerd, en zijn de opleidingen vrijwel geheel gericht op de Nederlandse situatie. In het ene vakgebied is de situatie voor studenten, docenten en bestuurders daardoor heel anders dan in het andere. Bij Chemie hebben vrijwel alle docenten enige tijd in het buitenland gewerkt en is de wereld het speelveld, niet de regio of Nederland. In de universitaire lerarenopleiding is een internationaal georiënteerde, Engelstalige opleiding een

relevante, maar tevens uitzonderlijke ontwikkeling. Ook de verschillen tussen hbo en wo zijn groot, ook nog wanneer we opleidingen in hetzelfde vakgebied vergelijken. Diversiteit in internationale oriëntatie is een kenmerk dat er wezenlijk toe doet bij beschouwingen over de toekomstige ontwikkelingen in het hoger onderwijs.

Een derde ontwikkeling is die van de multiculturaliteit in de studenteninstroom en in de samenstelling van het docentencorps. In de komende jaren zullen steeds meer opleidingen te maken krijgen met een substantiële groep studenten met allochtone achtergrond, een grotere culturele verscheidenheid. Ook daarin is de diversiteit voorlopig groot: de instroom in het hbo is al aanzienlijk groter dan in het wo. Maar er zijn ook grote verschillen tussen bijvoorbeeld bachelors en masters, tussen voorlopers als Maastricht, Wageningen, Rotterdam en Amsterdam versus Nijmegen en Tilburg, en er zijn grote verschillen tussen studierichtingen. In sommige universitaire opleidingen in Nijmegen en Twente en hbo-opleidingen zoals Hogeschool Zuyd is inmiddels een groot aantal Duitse studenten aanwezig. De kans is groot dat andere opleidingen en andere steden daar geleidelijk aan ook meer mee te maken krijgen, en dat dat op een zeker moment ook kwalitatieve gevolgen zal hebben voor de opleidingen. Aandacht voor culturele achtergrond en identiteit zal discussies uitlokken over studieactiviteiten, docent-student interacties, vakinhoud en visies op onderwijs. Het zal ook nieuwe mogelijkheden en kansen bieden voor afgestudeerden, nieuwe thema's voor studie en onderzoek aanreiken en nieuwe kansen op de (internationale) arbeidsmarkt geven. Daarbij komt dat een nieuwe generatie studenten het hoger onderwijs zal bevolken: de generatie die opgegroeid is met bijvoorbeeld de voortdurende beschikbaarheid van internet als informatiebron.

Internationalisering van het bedrijfsleven heeft ook in toenemende mate tot gevolg dat werknemers uit andere landen in Nederland gaan wonen, dat hun kinderen in het Nederlandse onderwijs zullen worden opgenomen en dat de Nederlandse situatie meer internationaal gaat worden. Nederlanders die tijdelijk in het buitenland wonen, zullen kinderen hebben die veel mobieler zijn en zich voor hun onderwijs gemakkelijk internationaal oriënteren. Dat lijkt allemaal niet opzienbarend, maar langlopende trends beïnvloeden de feitelijke situatie wellicht meer dan kortstondige beleidsimpulsen.

INTERNATIONALE COMPONENT STEEDS VANZELFSPREKENDER

Internationalisering is langzamerhand geen bijzonder aandachtspunt meer, het hoort er gewoon bij als een van de vele aspecten die in het hoger onderwijs de dagelijkse activiteiten beïnvloeden. Het internationale aspect is in veel opleidingen al gewoon een dagelijks onderdeel geworden, zeker relevant, maar niet meer uitzonderlijk. Andere aandachtspunten bepalen vaak eerder het perspectief, waarbij vervolgens internationalisering als bijkomend perspectief wordt meegenomen voor zover daar aanleiding toe is. Bijvoorbeeld, talentontwikkeling in plaats van de 'laatste zes-min over de streep helpen' is een grote omslag in het denken van docenten, bestuurders, en van studenten en onderwijskundigen. Om daar vervolgens de internationale component in mee te nemen is nog niet helemaal vanzelfsprekend, maar wordt gemakkelijk ervaren als een

logisch onderdeel van al die andere onderdelen die in een nieuw perspectief bezien gaan worden. Talentontwikkeling stopt natuurlijk niet bij de regio of Nederlandse grens. Het instromende student-talent kan van overal komen en zal zeker bij de uitstroom willen kijken naar internationale mogelijkheden. Staffleden komen in toenemende mate uit andere landen en nemen het internationale perspectief mee (maar per vakgebied is er grote diversiteit).

Ik vraag me af of de instellingen qua concurrentie meer gedreven worden door het verhogen van hun reputatie dan door het beter bedienen van hun afnemers, zoals Van der Wende aangeeft. Wellicht dat op het niveau van de colleges van bestuur dergelijke woorden gebruikt worden, maar op het niveau van (met name universitaire) vakgroepen en opleidingsdirecteuren speelt dit veel minder of niet. Daar zijn de internationaal gerichte groepen vooral bezig met hun toekomstige onderzoeksposities in een select veld van hun peers, waarbij het aantrekken van PhD's eventueel via researchmasters een rol speelt. Maar grote invloed op het algemene beleid zie ik daar (nog?) niet ontstaan.

ONDERWIJSKWALITEIT

De dominantie van researchprestaties in de reputatievorming van instellingen, docenten en studenten is een belangrijk aandachtspunt voor de nabije toekomst. Betere methoden ter beoordeling van kwaliteit van onderwijs zijn nodig, maar die moeten dan primair gezocht worden in de richting van beoordelingen die valide zijn in het licht van de kenniseconomie. Opleidingen worden meer en meer gericht op de grote dynamiek in de kennisontwikkeling; niet alleen in de fundamentele research, maar ook in de meer praktijkgerichte opleidingen. Prestaties op het gebied van kennisontwikkeling zullen (ook in het hbo) steeds dichterbij onderwijsprestaties komen te liggen, zowel voor docenten als voor studenten, zeker in het licht van talentontwikkeling. Talent selecteer je niet via standaardtoetsen. Beoordelingen via standaardtoetsen zeggen niet veel over creativiteit, vasthoudendheid, zich snel kunnen inwerken en focus kunnen behouden, abstractieniveau, en ondernemendheid. En dat zijn nu juist de zaken waarop internationaal gedreven vakgroepen hun masterstudenten en PhD's willen beoordelen. Portfolio's met geleverde producten, interviews (op afstand) en aanbevelingen van bekende peers zullen eerder ervaren worden als valide beoordelingen. Wellicht moeten we eens te rade gaan bij opleidingen die daarmee ervaring hebben, zoals conservatoria, de Design Academy, Honors Programs, in het algemeen bij opleidingen die ervaring hebben met het selecteren op talent. De resultaten daarvan zijn niet gemakkelijk te verwerken in tabellen en rankings, maar voor de internationalisering in de praktijk van het hoger onderwijs zeker relevant. Explicitering van de wijze waarop primair valide beoordelingen worden uitgevoerd, kan een belangrijke bijdrage leveren aan het verhogen van de kwaliteit van de beoordelingen wat betreft betrouwbaarheid en nauwkeurigheid. Het belang van betere methoden om onderwijsresultaten en de kwaliteit van onderwijs te bepalen zijn onomstreden, zowel voor studenten als voor docenten en opleidingen. De balans tussen samenwerking en/of concurrentie, op nationaal en/of internationaal niveau vind ik bijzonder interessant (wellicht omdat ik dilemma's en problemen waar-

voor niet één simpele oplossing is, inspirerend vind). Van der Wende schrijft: "Overheden moeten afwegen: wat is beste manier om het hoger onderwijsstelsel internationaal sterk te positioneren? Het zal in veel gevallen om een mix van deze opties gaan." Dit dilemma wordt mijns inziens zozeer beïnvloed door de diversiteit tussen opleidingen en vakgebieden, dat een werkwijze via een grondige analyse per situatie aanbeveling verdient. Er is niet één goede oplossing voor alle opleidingen tegelijk, want internationalisering is een gewoon onderdeel geworden van het beleid. En de mate waarin internationale concurrentie en samenwerking van belang is, is sterk verschillend, evenals de concrete mogelijkheden en beperkingen bij de uitwerking van de beide opties. Samenwerking waar dat kan en waar dat voordelen biedt, lijkt me een logisch principe, aangevuld met het principe dat concurrentie op specifieke onderdelen nodig en in het algemeen ook nuttig is. De praktijk is dat continu de afweging gemaakt wordt, soms onbewust, maar als het goed is, ook regelmatig expliciet in samenhang met de belangen van de eigen instelling of de nationale belangen.

De algemene conclusie in het artikel van Van der Wende kan ik zeker onderschrijven: 'het [is] uiterst moeilijk te voorspellen welke richting het proces van globalisering en daarmee de internationalisering van het hoger onderwijs precies op zullen gaan.' Maar mijn visie is tegelijk ook dat internationalisering in de laatste jaren steeds meer gewoon onderdeel geworden is van het dagelijkse studeren en werken in het hoger onderwijs, en dat die ontwikkeling zal doorgaan in de komende jaren. Dat zal nog tot veel aanpassingen leiden, die eerder diversiteit zullen vertonen op het niveau van de opleidingen, dan specifieke kenmerken voor de instellingen als geheel. Daarmee onderschrijf ik ook de aanbeveling uit het OECD-rapport van 2007, waarin wordt gesteld dat: '... Nederland de capaciteit van het hoger onderwijs moet versterken teneinde het meer ontvankelijk en flexibel te maken voor een Europese en internationale toekomst en beter in staat om eerste en tweede generatie allochtonen te integreren in het menselijke kapitaal en de cultuur van het land'.

Die aanmoediging om de missie tot internationalisering breder op te vatten, lijkt me een juiste start voor de komende 25 jaar, waarin de leerlingen die nu op het voortgezet onderwijs zitten via onze programma's in het hoger onderwijs hun leven en werken zullen gaan vormgeven.